

Mariusz Kozdrach, *Szlachta powiatu radomskiego w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego. Studium więzi lokalnych*

Rozprawa jest próbą spojrzenia na szlachtę powiatu radomskiego jako społeczność lokalną, cechującą się poczuciem przynależności do zamieszkiwanego terytorium oraz silnymi więziami ze współmieszkańcami i z lokalnymi instytucjami. Okres panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego przyniósł częściową decentralizację województwa sandomierskiego i wzmocnienie samorządu powiatu radomskiego. Tendencje takie notuje się w tym czasie także w ruchach oddolnych (np. konfederacje lokalne). Z tego względu w rozważaniach skupiono się na analizie więzi „formalnych” łączących szlachtę z powiatem radomskim, obejmujących trwałość osiadłości (w tym problem migracji i wymiany elit) oraz zaangażowanie w życie publiczne na forum lokalnym. Konstrukcja pracy ma układ problemowy, a kolejne rozdziały koncentrują się wokół zagadnień własności ziemskiej, urzędów, sejmików i Kościoła.

Pierwszy rozdział, mający charakter wprowadzenia do zasadniczej, analitycznej, części rozprawy, zawiera ogólną charakterystykę powiatu radomskiego. Przedstawiono tu jego miejsce w strukturach administracji państwowej i kościelnej, zaludnienie i stosunki własnościowe, a uzyskane dane skonfrontowano z pozostałymi ziemiami zachodniej Małopolski (województwa krakowskie, lubelskie i sandomierskie). W tej części rozprawy omówiono także rolę i znaczenie osiemnastowiecznego Radomia jako stolicy powiatu.

Rozdział drugi, otwierający zasadniczą część pracy, poświęcony został problemowi własności ziemskiej – podstawowemu kryterium terytorialnej identyfikacji szlachty. Po ustaleniu liczby i struktury szlacheckich majątków ziemskich w powiecie radomskim, prześlędzono zmiany własnościowe zachodzące na tym terenie w ostatnim ćwierćwieczu XVIII w. Pozwoliło to na wytypowanie przeszło stu rodzin dziedziczących dobra w okolicach Radomia nieprzerwanie na przestrzeni badanego okresu (a więc potencjalnie silniej związanych z powiatem). Grupę tę poddano dalszej analizie pod kątem „zakorzenienia” w powiecie. Wydzielono przy tym rodziny „miejscowe”, wywodzące się ze średniowiecznego osadnictwa rycerskiego oraz napływowe. Te ostatnie, które podzielono na osiadłe w XVI, XVII i XVIII w., przebadano również pod kątem pochodzenia geograficznego, co pozwoliło na wskazanie głównych kierunków migracji szlachty na teren powiatu radomskiego. Odrębnie potraktowano posesorów niedziedzicznych, bowiem czasowe formy dzierżenia ziemi miały mniejszy potencjał budowania więzi lokalnych.

W trzecim rozdziale podjęto kwestię lokalnych urzędów, których istnienie sprzyjać mogło kształtowaniu się partykularnych, powiatowych, elit politycznych. W kolejnych podrozdziałach ukazano radomskie urzędy kasztelana i starosty, urzędy ziemskie i urzędy grodzkie. W celu wykazania stopnia ich odrębności w ramach województwa sandomierskiego przebadano ścieżki awansu urzędników radomskich (ewentualne awanse z lub na urzędy w innych powiatach) oraz ich stan posiadania (zależność między dziedziczeniem dóbr w powiecie a piastowaniem lokalnych urzędów) i pochodzenie (udział rodzin miejscowych w pełnieniu urzędów oraz dostęp do funkcji rodzin napływowych).

Rozdział czwarty dotyczy szlacheckiego samorządu. Na wstępie przedstawiono tu reformy prawa koronnego okresu stanisławowskiego przewidujące istnienie sejmiku w Radomiu. Omówiono także utworzony w 1764 r., a funkcjonujący do 1791 r., sejmik elekcyjny w Radomiu oraz inne przejawy patrykularnej, radomskiej samorządności w schyłkowym okresie istnienia Rzeczypospolitej. Wobec decydującej w województwie sandomierskim roli sejmiku w Opatowie (od 1793 r. w Kielcach) zasadnicza część rozważań poświęcona została udziałowi szlachty powiatu radomskiego w zjazdach wojewódzkich. Podjęto próbę określenia frekwencji badanej grupy wśród sejmikujących oraz zakres

uczestnictwa w pełnieniu funkcji sejmikowych – „wewnętrznych” (m.in. asesorzy, konsyliarze) i reprezentacyjnych (posłowie, deputaci). Pod kątem lokalnych, radomskich, postulatów przeanalizowano lauda i instrukcje sejmiku opatowskiego.

W ostatnim, piątym, rozdziale przedstawiono najważniejsze instytucje Kościoła katolickiego w powiecie radomskim, szczegółowej analizie poddając więzi łączące miejscową szlachtę z okolicznymi parafiami. Przejawów tych więzi poszukiwano na płaszczyźnie trzech zagadnień: materialnego wspierania świątyń, miejsc wiecznego spoczynku oraz obsadzie miejscowych beneficjów. Problemy te, wynikające z prawa patronatu, badano w odniesieniu do ogółu miejscowej szlachty, nie tylko kolatorów.